

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ

ШКАЄВА Т. І.

ЧЕКІНА В. Д.

кандидат економічних наук

Донецьк

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зв'язок з науковими і практичними завданнями. Погіршення фінансових результатів діяльності підприємств, особливо промислових, сприяло зростанню їх зобов'язань. Так, у кінці 2008 р. поточні зобов'язання дорівнювали 1352,9 млрд грн, а у 2009 р. вони збільшилися на 352 млрд грн і склали 1705,4 млрд грн. Частиною цих зобов'язань були кредити, надані банками. В останні роки в Україні спостерігався кредитний бум, що стартував на початку 2000-х рр. З 2002 р. по 2008 р. обсяг виданих кредитів збільшився в 17 разів (з урахуванням кредитів, наданих сектору державного управління, не-

фінансовим корпораціям, іншим фінансовим корпораціям й іншим секторам економіки) і лише в 2009 р. у зв'язку з фінансово-економічною кризою ця тенденція дещо змінилася. Тому в умовах переходу України до етапу макроекономічної стабілізації зростає актуальність проведення ретельного та всебічного аналізу розвитку кредитування промислових підприємств країни, яке грає важливу роль в розширеному відтворенні, забезпеченні нормального кругообігу капіталу, ефективному економічному зростанні. Доцільним також є визначення чинників, що сприяли збільшенню обсягів прострочених кредитів та сповільненню обсягів подальшого кредитування галузей промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених питань. Кредитування підприємств є темою досліджень зарубіжних учених Ф. Аллена, Дж. Акерлофа, Р. Бауера, Дж. Бенстона, Дж. Герлі, Д. Даймонда, Х. Деріга, Т. Коха, Г. Ліленда, Р. Мертона,

Д. Пайла, Р. Раджана, П. Роуза, Дж. Тобіна, К. Сміта, М. Спенса, Дж. Стігліця, Е. Шоу; проблеми функціонування та розвитку банківської системи досліджено вітчизняними економістами В. Базилевичем, Ф. Бутинцем, В. Вітлінським, В. Гейцем, О. Лаврушиною, Є. Жуковим, В. Платоною, В. Ковальовим, А. Ольшанським, Г. Пановою, Н. Шелудько та ін. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, аналіз сучасного кредитування галузей промисловості втрачає своєї актуальності.

Загальна мета дослідження. Метою роботи є оцінка стану банківського кредитування галузей економіки України за останні роки та обґрунтування доцільності проведення банками аналізу галузевих кредитних ризиків для усунення зростання обсягів прострочених кредитів.

Викладення основного матеріалу. Обґрунтування отриманих результатів. Для підвищення інвестиційної діяльності підприємства залучають довгострокові банківські кредити, і як було зазначено вище, в останні роки спостерігалось значне збільшення обсягів кредитування галузей промисловості України. Частка кредитного портфеля в сукупних активах банків мала тенденцію до збільшення (у 2007 рр. – 5%, 2008 р. – 20%) і до кінця 2009 р. склала 24%. Структура кредитів по суб'єктах кредитування в 2002 – 2010 рр. представлена в табл. 1.

Як видно з табл. 1, кредитування юридичних осіб займає важливе місце в загальному обсязі кредитування. За останні дев'ять років видача кредитів корпоративним клієнтам зросла в 13 разів в абсолютному виразі. Цьому сприяли стабілізація економічної ситуації в країні (2005 – 2007 рр.), зростання виробництва (наприклад, обсяги реалізованої промислової продукції зросли з 229,6 млн грн в 2002 р. до 917,0 млн грн в 2008 р.) і розвиток економіки в цілому (з 2002 р. фактичний обсяг ВВП країни збільшився в 4,8 рази, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств зросла з 2,6% в 2002 р. до 5,8% в 2007 р., зменшилася частка збиткових підприємств – з 42% в 2002 р. до 33% в 2007 р., збільшилися інвестиції в основний капітал – з 37,2 млрд грн в 2002 р. до 233,1 млрд грн в 2008 р.) [1].

Проте, в процентному співвідношенні питома вага кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, помітно

знизилася (з 90,4% в 2002 р. до 60,4% в 2008 р.). Зниження відбулося за рахунок активного розширення ринку кредитних продуктів, що надаються домашнім господарствам і фінансовим корпораціям та збільшення частки наданих їм кредитів.

Варто відзначити, що у зв'язку з дефіцитом коштів у деяких депозитних корпорацій, а також з погіршенням фінансового стану підприємств, у 2010 р. збільшення кредитування нефінансових корпорацій збільшилося за рік всього лише на 8% (38,7 млрд грн), тоді як у 2008 р. воно складало більше 70% (183,2 млрд грн). Значно знизилися залишки по кредитах, наданих домашнім господарствам (на 31,7 млрд грн). В той же час обсяг кредитів, виданих сектору державного управління, у 2009 р. збільшився в 480 разів по відношенню до попереднього року. А це означає, що ключова функція банківської системи – кредитування реального сектора економіки – витісняється обслуговуванням державного сектору.

Що стосується кредитування нефінансових корпорацій, то впродовж 2002 – 2010 рр. спостерігалася стійка тенденція до надання банками більшої частини кредитів недержавним нефінансовим корпораціям (табл. 2) [2].

Далі детальніше розглянуто кредитування галузей економіки в 2008 – 2010 рр. По видах економічної діяльності кредити в ці роки були розподілені таким чином (табл. 3) [2].

Змін в перерозподілі питомої ваги наданих кредитів в 2010 р. не відбулося: найбільша кількість кредитів надана в сферу торгівлі, ремонт автомобілів, побутових приладів і предметів особистого споживання (близько 35%), переробну промисловість (понад 24%), для операцій з нерухомим майном, оренду, інжиніринг і надання послуг підприємцям (до 16%); найменша кількість кредитів надана освіті (0,03%), рибальству (0,06%), для охорони здоров'я і надання соціальної допомоги (0,29%).

Впродовж кризового 2009 р. і у 2010 р. відмічено скорочення залишків по кредитах, наданих в сферу освіти, охорону здоров'я, сільському господарству, комунальним підприємствам та сфері культури й спорту. У той же час збільшено обсяги кредитування добувної промисловості, виробництва і розподілення електроенергії, газу і води, підприємств транспорту та зв'язку.

Таблиця 1

Питома вага виданих кредитів по секторах економіки в 2002 – 2010 рр. [2]

Період	Нефінансові корпорації		Сектор державного управління		Інші фінансові корпорації		Інші сектори економіки	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2002	38 153	90,4	196	0,5	179	0,4	3 700	8,8
2003	57 403	84,6	59	0,1	491	0,7	9 940	14,6
2004	71 589	80,8	39	0,0	842	1,0	16 144	18,2
2005	106 078	74,0	5	0,0	1 663	1,2	35 677	24,9
2006	160 503	65,4	4	0,0	2 689	1,1	82 034	33,5
2007	260 476	61,0	4	0,0	5 932	1,4	160 455	37,6
2008	443 665	60,4	12	0,0	9 789	1,3	280 556	38,2
2009	462 215	63,9	5 755	0,8	14 014	1,9	241 311	33,4
2010	500 961	68,4	8 817	1,2	13 430	1,8	209 538	28,6

Кредити, надані банками сектору нефінансових корпорацій

Період	Всього, млн грн	В тому числі			
		Державним нефінансовим корпораціям		іншим нефінансовим корпораціям	
		млн грн	%	млн грн	%
2002	38 153	3 656	9,6	34 497	90,4
2003	57 403	4 997	8,7	52 405	91,3
2004	71 589	5 486	7,7	66 103	92,3
2005	106 078	6 391	6,0	99 687	94,0
2006	160 503	8 798	5,5	151 705	94,5
2007	260 476	13 326	5,1	247 150	94,9
2008	443 665	37 382	8,4	406 283	91,6
2009	462 215	42 587	9,2	419 627	90,8
2010	500 961	46 042	9,2	454 919	90,8

Таблиця 3

Кредити, надані банками сектору нефінансових корпорацій по видах економічної діяльності

Види економічної діяльності	2008		2009		2010	
	Усього	%	Усього	%	Усього	%
Освіта	444	0,10	216	0,05	158	0,03
Рибальство,рибництво	420	0,09	327	0,07	307	0,06
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2545	0,57	1495	0,32	1457	0,29
Діяльність готелів та ресторанів	4168	0,94	4397	0,95	4901	0,98
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	4591	1,03	4711	1,02	4437	0,89
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	8630	1,95	9273	2,01	12702	2,54
Добувна промисловість	7684	1,73	9607	2,08	12883	2,57
Діяльність транспорту та зв'язку	15990	3,60	16007	3,46	20944	4,18
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	28812	6,49	26026	5,63	26545	5,30
Будівництво	39274	8,85	41678	9,02	43158	8,62
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	69260	15,61	77848	16,84	77490	15,47
Переробна промисловість	106029	23,90	104951	22,71	121526	24,26
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого споживання	155818	35,12	165678	35,84	174453	34,82
Усього	443665	100	462215	100	500961	100

Що стосується надання кредитів промисловим підприємствам, то, як видно з табл. 4, в 2008 – 2009 рр. найбільша сума кредитів була виділена підприємствам переробної промисловості, а саме підприємствам, зайнятим у виробництві харчових продуктів і напоїв (20 – 22%), металургійному виробництві (11 – 14%). Менше кредитів було надано підприємствам для виробництва і розподілення електроенергії, газу і води (7 – 8, 6%) і добувної промисловості (6 – 9%). Ця тенденція збереглася й у 2010 р.

За останні роки відбувся неістотний перерозподіл кредитів між підприємствами промисловості: знизилася кількість кредитів, що видаються підприємствам, зайнятим у виробництві машин, іншої неметалевої мінеральної продукції; в той же час більшу кількість кредитів отримала добувна промисловість і виробництво автомобілів, причепів і напівпричепів, електричних машин.

В ході аналізу кредитування юридичних осіб в розрізі видів валют і термінів погашення було встановлено, що в останні роки відбулося незначне збільшення питомої ваги кредитування в національній валюті, тоді як сума кредитів, наданих в іноземній валюті, зменшилася.

Також спостерігалось уповільнення темпів приросту кредитів по всіх термінах погашення. Так, наприклад, у 2009 р. близько 60% кредитів було видано в національній валюті. При цьому по термінах погашення кредити були розподілені таким чином: до 1 року – 43% (51% – в національній валюті, 32% – в іноземній), від 1 року до 5 років – 45% (43% – в національній валюті, 48% – в іноземній), більше 5 років – 12% (6% – в національній валюті, 21% – в іноземній).

В порівнянні з 2008 р. приріст залишку по кредитах склав всього 4%, у т. ч. 5% – кредити, надані на строк

Кредити, надані промисловим підприємствам України в 2008 – 2010 рр.

Види економічної діяльності	2008		2009		2010	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Всього надано кредитів	122342	100,0	123831	100,0	147111	100,0
Переробна промисловість всього, в т. ч.:	106029	86,7	104951	84,8	121526	82,6
Виробництво харчових продуктів, напоїв	27384	22,4	27542	22,2	29686	20,2
Металургійне виробництво	14146	11,6	13979	11,3	20765	14,1
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	8363	6,8	7593	6,1	8483	5,8
Виробництво машин	8127	6,6	6370	5,1	6862	4,7
Хімічне виробництво	7496	6,1	7687	6,2	12311	8,4
Виробництво транспортних засобів	6513	5,3	5621	4,5	13333	9,1
Виробництво гумових і пластмасових виробів	5411	4,4	5359	4,3	5498	3,7
Виробництво готових металевих виробів	4450	3,6	4437	3,6	4491	3,1
Виробництво електричних машин	3041	2,5	3662	3,0	4956	3,4
Видавнича і поліграфічна діяльність, тиражування записаних носіїв інформації	2560	2,1	2435	2,0	2151	1,5
Виробництво паперової маси, паперу, картону і виробів з них	1922	1,6	2180	1,8	1937	1,3
Оброблення відходів	1693	1,4	1667	1,3	1722	1,2
Виробництво меблів, виробництво іншої продукції	1688	1,4	1476	1,2	1293	0,9
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки і ядерних матеріалів	1429	1,2	1601	1,3	1959	1,3
Оброблення деревини і виробництво виробів з деревини, окрім меблів	1328	1,1	1406	1,1	1256	0,9
Текстильне виробництво	1164	1,0	880	0,7	817	0,6
Виробництво офісного устаткування і електронно-обчислювальних машин	1023	0,8	1158	0,9	763	0,5
Виробництво апаратури для радіо, телебачення і зв'язку	808	0,7	725	0,6	497	0,3
Виробництво одягу; виробництво хутра і виробів з хутра	757	0,6	766	0,6	675	0,5
Виробництво шкіри, виробів з шкіри і інших матеріалів	692	0,6	1259	1,0	1503	1,0
Виробництво тютюнових виробів	339	0,3	151	0,1	249	0,2
Виробництво медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів і устаткування, годинників	220	0,2	174	0,1	317	0,2
Добувна промисловість	7684	6,3	9607	7,8	12883	8,8
Виробництво та розподілення електроенергії газу і води	8630	7,1	9273	7,5	12702	8,6

до 1 року, з них в національній валюті – 29,1%; 2% – кредити, надані на термін від 1 року до 5 років, з них в національній валюті – 19 3%; 12% – кредити, надані на термін більше 5 років, з них в національній валюті – 69%.

У 2009 р. не всі підприємства змогли виконати свої боргові зобов'язання перед банками, внаслідок чого відбулося зростання заборгованості по прострочених кредитах. Так, приріст сум прострочених кредитів в цілому до попереднього року склав 409, 3% (збільшення в 4 рази), в т. ч. в національній валюті – в 3,5 рази, в іноземній – в 5 разів. Найбільшу питому вагу прострочені кредити займали у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових приладів і предметів особистого споживання – 39%, у переробній галузі – 20%, операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу і наданні послуг підприємцям – 15%.

У порівнянні з 2008 р. приріст залишку по прострочених кредитах збільшився у сфері виробництва і розподіленні електроенергії, газу і води – в 14 разів, по операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірин-

гу і наданні послуг підприємцям – в 13,7 рази, охороні здоров'я і наданню соціальної допомоги – в 11,4 рази. Зниження залишків по прострочених кредитах спостерігалось тільки в добувній галузі – 60% (в т. ч. в національній валюті – до 66%).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в результаті аналізу кредитної політики українських банків було встановлено, що останніми роками найбільша кількість кредитів була надана підприємствам, зайнятим у сфері торгівлі і ремонту; підприємства промисловості отримали кредитів в 1,3 рази менше. Найбільша питома вага в загальному обсязі кредитів, наданих переробній галузі, займають кредити харчової промисловості і металургії.

Перерозподіл кредитів, пов'язаний зі збільшенням частки кредитування в національній валюті і зниженням обсягів кредитування в іноземній валюті поліпшив структуру кредитів по видах валют. Зниження кредитування в іноземній валюті відбулося за рахунок обмеженого до-

ступу до зовнішнього фінансування і регулюванням кредитування, пов'язаним з мінімізацією валютних ризиків.

Неспроможність підприємств виконувати свої зобов'язання в частині погашення заборгованостей по кредитах призвела до зростання обсягу прострочених кредитів як в національній, так і в іноземній валютах.

Як відомо, при несплаті відсотків банки втрачають свій дохід, при неповерненні основного боргу – списують безнадійну позику на витрати і, відповідно, зазнають збитки по кредитних операціях. Тому ключовим елементом в ефективному управлінні банківською діяльністю є контроль за кредитами і оцінка ступеня кредитних ризиків, тобто аналіз ризиків кредитування, у тому числі

і кредитування галузей економіки, який ґрунтується на аналізі їх розвитку з урахуванням специфіки і особливостей функціонування в сучасних ринкових умовах. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистична інформація Держкомстату України [Електронний ресурс]: Матеріали офіційного веб-сайту Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Статистичний бюлетень НБУ за 2009 р. (електронне видання) [Електронний ресурс]: Матеріали веб-сайту Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.